

Monitoring przejść dla zwierząt

Zakres, metodyka oraz harmonogram realizacji

Rafał T. Kurek

Podstawy prawne

W obowiązującym prawie krajowym a także europejskim, brak szczegółowych zapisów odnoszących się do zasad prowadzenia monitoringu przejść dla zwierząt przy drogach i liniach kolejowych.

Monitoring przejść dla zwierząt w procedurach OOS

ART. 62, UST. 1

„W ramach oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko określa się, analizuje oraz ocenia:
3) wymagany zakres monitoringu”.

ART. 66, UST. 1

„Raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko powinien zawierać:
16) przedstawienie propozycji monitoringu oddziaływania planowanego przedsięwzięcia na etapie jego budowy i eksploatacji lub użytkowania, w szczególności na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru”.

Podstawy merytoryczne

Analiza możliwości wdrożenia systemu
monitoringu przejść dla zwierząt w Polsce

Autory
dr Sabina Pierzek-Nowak
mgr inż. Robert W. Mysłajek
prof. dr hab. inż. Włodzisław Jędrzejewski
mgr Rafał Kurek
mgr Lars Briggs

Zwierzeczka 2007

Standardisierte Wirkungs- kontrolle an Wildtierpassagen

Grundlagenbericht

Dezember 2005

COST 341 Habitat Fragmentation due to Transportation Infrastructure

WILDLIFE AND TRAFFIC
A European Handbook for Identifying Conflicts
and Designing Solutions

European
Cooperation
in the Field of Scientific
and Technical Research

Cel monitoringu

Cele ekologiczne budowy przejść dla zwierząt i ograniczania śmiertelności wraz ze sposobami pomiaru ich osiągnięcia (wg. Forman i in. 2003).

Cel	Sposób pomiaru
Ograniczenie śmiertelności zwierząt	Porównanie liczby zwierząt zabijanych na danym odcinku drogi lub linii kolejowej przed i po wybudowaniu przejścia dla zwierząt
Zachowanie łączności siedlisk	Określenie przejść zwierząt przez przejście
Zachowanie wymiany genów	Określenie liczby przejść dorosłych osobników w okresie rozrodczym
Zapewnienie wymagań biologicznych zwierząt	Określenie krótko- i długoterminowego poziomu rozrodu, stosunku płci, przeżywalności i kondycji fizycznej zwierząt
Umożliwienie dyspersji i migracji	Określenie liczby osobników młodocianych przechodzących przez przejście, badania przemieszczania się migrujących osobników, wykrywanie osobników powracających na teren badań po dłuższej nieobecności
Zachowanie procesów metapopulacyjnych i ekologicznych	Pomiar rozmieszczenia roślinożerców i drapieżników w odniesieniu do jakości środowiska, pomiar intensywności żerowania i poziomu drapieżnictwa

Etapy monitoringu (1)

Poradnik metodyczny *Standardisierte Wirkungskontrolle an Wildtierpassagen*, Voser i in., 2005, wprowadza następujące 3 główne etapy monitoringu:

1. **wstępna kontrola wykorzystywania przejść** – prowadzona bezpośrednio po oddaniu obiektu do eksploatacji przez okres 6 miesięcy (maksymalnie); pozwala wstępnie ocenić akceptację przejść przez zwierzęta i sformułować ew. zalecenia odnośnie kształtowania powierzchni i otoczenia przejścia;
2. **właściwa kontrola wykorzystywania przejść** – rozpoczyna się najwcześniej 1 rok po wybudowaniu przejścia i powinna trwać minimum 2–3 lata; ma celu odpowiedź na pytanie – czy zakładane cele budowy przejścia zostały osiągnięte?

Etapy monitoringu (2)

3. **kontrola wpływu przejść na populacje zwierząt** – powinna być prowadzona okresowo pomiędzy 5 a 10 rokiem po wybudowaniu przejścia; ma na celu odpowiedź na pytania czy przejścia skutecznie zapobiegają populacyjnym skutkom oddziaływania drogi na środowisko:
  - » czy nastąpiła fragmentacja populacji i siedlisk?
  - » czy zmieniło się rozmieszczenie populacji gatunków docelowych?
  - » czy wykorzystywane są tradycyjne szlaki migracji i wędrówek?
  - » czy istnieje genetyczna łączność populacji po obu stronach drogi, czy nastąpiła ich izolacja?
  - » czy zachowana została populacja o liczbie osobników zapewniającej jej trwałe funkcjonowanie?

Harmonogram monitoringu

Zalecane okresy kontroli wykorzystania przejść dla zwierząt dla różnych gatunków z uwzględnieniem rodzajów aktywności osobników (Voser i in. 2005).

Gatunek	Wykorzystanie przejścia dla		
	wędrówek sezonowych	dyspersji młodych osobników	użytkowanie terytoriów lub areałów
jeleń	wrzesień-listopad i marzec-maj (z wyjątkiem gór)	marzec/kwiecień	cały rok
sarna	październik-grudzień i kwiecień-czerwiec	październik-grudzień i kwiecień-czerwiec	cały rok
dzik	wiosna-jesień	marzec-czerwiec	cały rok
lis	cały rok	wrzesień-styczeń/luty	cały rok
borsuk	cały rok	wrzesień-styczeń/luty	cały rok
ryś	cały rok	marzec-maj	cały rok
gronostaj	kwiecień-początek czerwca (♂ podczas rui)	wrzesień-początek listopada	cały rok
tchórz	kwiecień-początek czerwca (♂ podczas rui)	wrzesień-początek listopada	cały rok
kuna leśna	czerwiec-sierpień (♂ podczas rui)	wrzesień-początek listopada	cały rok
kuna domowa	czerwiec-sierpień (♂ podczas rui)	wrzesień-początek listopada	cały rok
zając	cały rok	lato-jesień	cały rok

Etapy monitoringu w Polsce

Wstępna kontrola wykorzystania przejść
+ właściwa kontrola wykorzystania przejść
= **MONITORING PODSTAWOWY**

Kontrola wpływu przejść na populacje
zwierząt = **MONITORING SZCZEGÓŁOWY**

Zakres monitoringu podstawowego (1)

1. **określenie czy przejście jest użytkowane / wykorzystywane przez zwierzęta, w tym gatunki kluczowe, dla których zostało zaprojektowane** – wykorzystanie obiektu przez zwierzęta potwierdza prawidłowość wskazania lokalizacji oraz wyboru typu konstrukcji i parametrów obiektu;
2. **określenie gatunków/grup gatunków zwierząt wykorzystujących przejście** – wykorzystanie obiektu przez wszystkie gatunki pozostające w danym miejscu w zasięgu oddziaływania autostrady potwierdza trafność lokalizacji obiektu, wybór właściwego typu i parametrów obiektu oraz właściwe zagospodarowanie jego powierzchni i otoczenia;
3. **określenie częstotliwości oraz intensywności wykorzystania przejścia przez poszczególne gatunki** – pozwala ocenić ogólny wpływ obiektu na zachowanie cykli życiowych osobników i podstawowych procesów populacyjnych (wędrówki, migracje i dyspersja osobników);

Zakres monitoringu podstawowego (2)

4. **identyfikacja błędów konstrukcyjnych oraz niewłaściwych sposobów zagospodarowania powierzchni przejść i ich otoczenia, niesprzyjających wykorzystaniu przez zwierzęta** – sformułowanie zaleceń dla koniecznych zmian poprawiających skuteczność obiektu;
5. **określenie gatunków oraz liczby zwierząt ginących w wyniku kolizji z pojazdami wraz z lokalizacją stwierdzonych kolizji** – analiza szczelności ogrodzeń ochronnych dla wszystkich gatunków występujących w zasięgu oddziaływania autostrady wraz z koniecznymi działaniami poprawiającymi skuteczność ogrodzeń.

Metodyka monitoringu (1)

Wybór metody uzależniony jest od zdefiniowanego celu, konstrukcji obiektu (techniczne możliwości zastosowania danej metody) oraz funkcji i znaczenia ekologicznego obiektu.

W przypadku monitoringu podstawowego najbardziej wskazane jest stosowanie łączne metody tropień po śniegu / piasku oraz rejestrowania tropów w rynnach z piaskiem lub rejestrowania metodą pojemników z tuszem. Na wybranych przejściach, np. dużych obiektach zlokalizowanych w obrębie ważnych korytarzy ekologicznych, siedlisk gatunków chronionych należy rozważyć zainstalowanie liczników zdarzeń, aparatów fotograficznych lub kamer video.

Metodyka monitoringu (2)

Dla poszczególnych typów konstrukcyjnych przejść zalecane jest stosowanie przedstawionej poniżej metodyki.

a) Przejścia górne i dolne dla dużych i średnich zwierząt.

Metody: Na takich przejściach należy odnajdywać tropy i odchody w obrębie przejścia, instalować w środkowej części oraz na obu końcach obiektu rynny (pasy) z piaskiem (dla oceny użytkowania w sezonie bezśnieżnym), natomiast w sezonie zimowym należy prowadzić tropienia po śniegu na przejściu oraz tropienia na ustalonych transektach w sąsiedztwie przejścia. Ponadto na wybranych przejściach, reprezentujących różne typy konstrukcji i przedziały wielkości, należy zainstalować liczniki zdarzeń, aparaty lub kamery video.

Metodyka monitoringu (3)

b) Przejścia dolne dla małych zwierząt.

Metody: rynny (pasy) z piaskiem na obu końcach (wylotach) przejścia lub w sezonie zimowym tropienia po śniegu na obu końcach przejścia oraz na ustalonych transektach w sąsiedztwie obiektu. Odnajdywanie odchodów w obrębie przejścia i w jego sąsiedztwie. W wybranych przejściach liczniki zdarzeń, aparaty automatyczne lub kamery wideo.

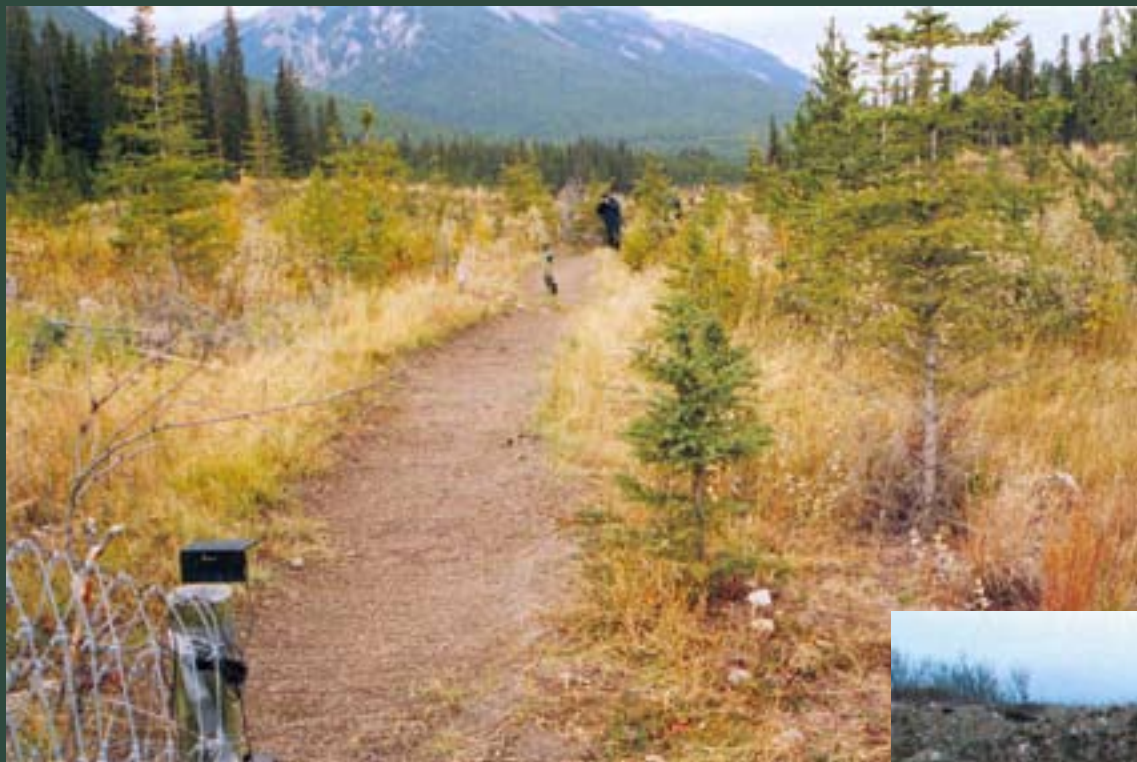
c) Przejścia dla płazów.

Metody: bezpośrednie obserwacje płazów w okresie migracji i rozrodu, kuwety z tuszem i płachty papieru, w wybranych obiektach kamery wideo.

d) Przejścia górne i dolne zespolone z drogami lub ciekami wodnymi (poszerzone mosty i przepusty).

Metody: tropienia na śniegu/piasku na przejściu, tropienia na śniegu/piasku na transektach w sąsiedztwie przejścia, rynny (pasy) z piaskiem w części przeznaczonej dla zwierząt, odnajdywanie tropów i odchodów w obrębie przejścia.

Przedmiot monitoringu (1)

Monitoringiem podstawowym powinny zostać objęte wszystkie przejścia dla zwierząt, a w szczególności obiekty przeznaczone dla dużych i średnich zwierząt, w tym przejścia o charakterze zespolonym. Przejścia dla małych zwierząt oraz przejścia dla płazów powinny być monitorowane koniecznie w przypadkach gdy:

- » służą ochronie ciągłości obszarów siedliskowych i szlaków migracji gatunków zwierząt podlegających ochronie prawnej (na mocy prawa wspólnotowego i krajowego) oraz posiadających wysoką kategorię zagrożenia wyginięciem;
- » zlokalizowane są w zasięgu obszarów podlegających ochronie prawnej – obszary Natura 2000, ostoje Ramsar, parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe.

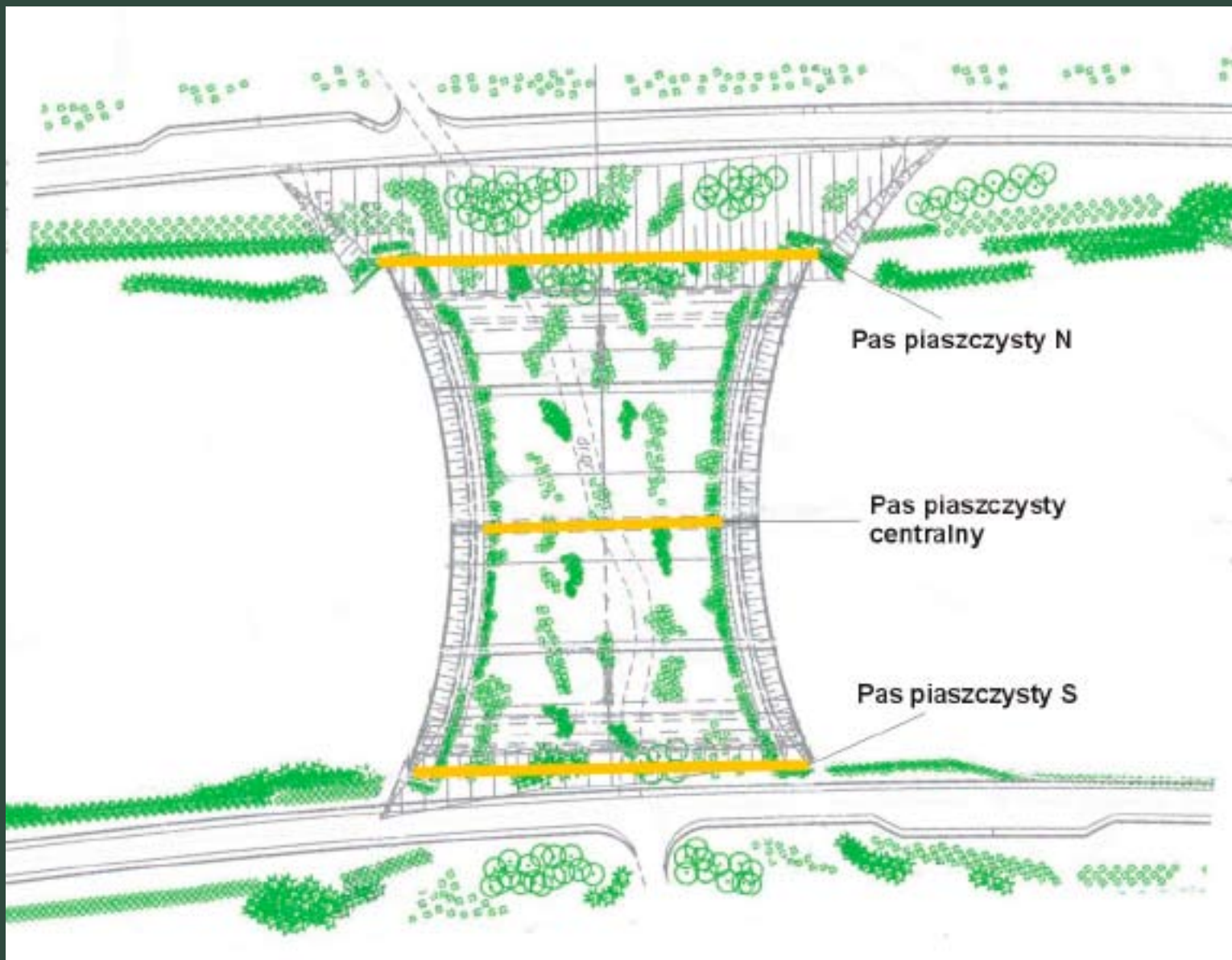
Przedmiot monitoringu (2)

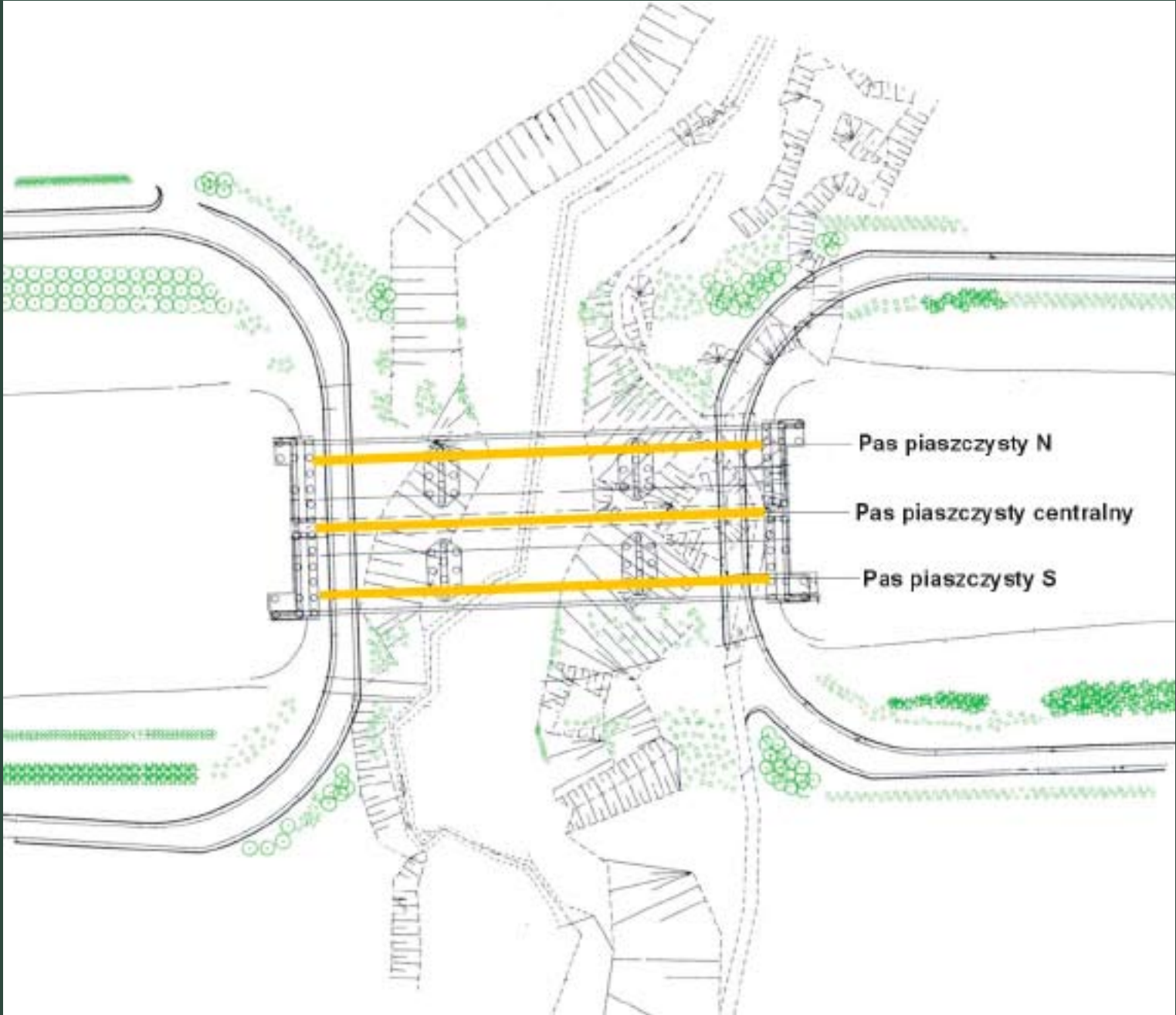
Monitoring szczegółowy powinien być prowadzony po uzyskaniu wyników (co najmniej wstępnych) monitoringu podstawowego. Optymalnie powinien być realizowany w formie wieloletnich projektów badawczych i powinien obejmować przede wszystkim przejścia dla zwierząt służące:

- » ochronie ciągłości siedlisk i korytarzy ekologicznych o randze europejskiej i krajowej;
- » ochronie ciągłości obszarów siedliskowych gatunków zwierząt podlegających ochronie prawnej (na mocy prawa wspólnotowego i krajowego) oraz posiadających wysoką kategorię zagrożenia wyginięciem.

Autostrada A1, odcinek Pyrzowice – Maciejów

Obiekty	Metodyka	Harmonogram realizacji
Przejścia dla zwierząt dużych, średnich i małych	<p>Metoda podstawowa:</p> <ul style="list-style-type: none"> » identyfikacja tropów zwierząt na piaszczystych pasach (rynnach). <p>Metody uzupełniające:</p> <ul style="list-style-type: none"> » identyfikacja tropów zwierząt na całej powierzchni przejścia » identyfikacja odchodów i śladów żerowania zwierząt na powierzchni przejścia » identyfikacja tropów, odchodów i śladów żerowania zwierząt w sąsiedztwie przejścia 	<p>1. Rozpoczęcie monitoringu:</p> <ul style="list-style-type: none"> » najpóźniej 1 miesiąc od oddania obiektów do eksploatacji. <p>2. Kontrole bieżące:</p> <ul style="list-style-type: none"> » pierwsze 3 miesiące (po oddaniu obiektu do użytkowania) – 1 kontrola co 3 dni; » od I do V roku – 1 kontrola co 30 dni. <p>3. Sesje specjalne:</p> <ul style="list-style-type: none"> » w II i IV roku – 1 kontrola co 3 dni w okresach: 15.III–15.V oraz 15.IX–15.XI. <p>4. Sesje zimowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> » w II i IV roku - w przypadku dogodnej pokrywy śnieżnej należy przeprowadzić po 2 dodatkowe sesje w ciągu zimy – jedna sesja to 10 kontroli w odstępach 2–3 dniowych.

Pas piaszczysty N

Pas piaszczysty centralny

Pas piaszczysty S

Obiekty	Metodyka	Harmonogram realizacji
Przejścia dla płazów	<p>Metoda podstawowa:</p> <ul style="list-style-type: none"> » bezpośrednio obserwacje migrujących osobników <p>Metoda uzupełniająca:</p> <ul style="list-style-type: none"> » identyfikacja tropów zwierząt na piaszczystych pasach (rynnach) 	<p>1. Rozpoczęcie monitoringu:</p> <ul style="list-style-type: none"> » w pierwszym sezonie wiosennym pod oddaniem obiektów do eksploatacji. <p>2. Obserwacje wstępne:</p> <ul style="list-style-type: none"> » od 1.III – kontrola codzienna – co najmniej 2 razy dziennie. <p>3. Obserwacje właściwe (wiosenne):</p> <ul style="list-style-type: none"> » 15.III–30.IV – kontrola codzienna (ciągła) – początek wyznaczony przez obserwacje wstępne
	<p>Metoda podstawowa:</p> <ul style="list-style-type: none"> » identyfikacja tropów zwierząt na piaszczystych pasach (rynnach) <p>Metoda uzupełniająca:</p> <ul style="list-style-type: none"> » bezpośrednio obserwacje migrujących osobników 	<p>4. Obserwacje właściwe (letnie):</p> <ul style="list-style-type: none"> » 15.VIII–30.IX – 1 kontrola co 7 dni.

Dziękujemy

Pracownia na rzecz Wszystkich Istot
ul. Jasna 17 · 43-360 Bystra
tel/fax: 033 817 14 68
e-mail: biuro@pracownia.org.pl

www.pracownia.org.pl